

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації
творів мистецтва

Дипломна робота бакалавра
з теми:

**«ХУДОЖНЯ ЕМАЛЬ, ЯК ЗАСІБ ДЕКОРУ В ОБ'ЄМНО-ПЛАСТИЧНИХ
КОМПОЗИЦІЯХ»**

Виконала:
студентка 4 курсу, групи ДРМ1-В18
спеціальності 023 Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація
Мулярчук Оксана Миколаївна

Керівник:
Паур І. В., кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри ОДПМ та РТМ

Рецензент:
Луць С.В., кандидат мистецтвознавства,
старший викладач кафедри ОДПМ та РТМ

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ТЕХНОЛОГІЙ ХУДОЖНІХ ЕМАЛЕЙ.....	5
1.1. Зародження емальєрства на теренах України та його подальший розвиток у Київській і Галицько-Волинській Державі.....	5
1.2. Характеристика розвитку українського ювелірства у період з XIV по XIX століття.....	12
1.3. Місце і роль сучасних митців у становленні емальєрства України XX – XXI століття.....	16
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	24
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ ПРИЙОМИ ТА МЕТОДИ ТЕХНОЛОГІЙ ХУДОЖНІХ ЕМАЛЕЙ.....	26
2.1. Загальна характеристика технології ювелірних емалей.....	26
2.2. Сучасні впровадження у матеріально-технічне забезпечення галузі емальєрства.....	31
2.3. Технологічні аспекти виконання виробів з використанням техніки гарячої емалі.....	37
2.4. Сучасні тенденції розвитку ювелірної об’ємної пластики та емалевого декору інтер’єрного призначення.....	43
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	48
ВИСНОВКИ.....	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	53
ДОДАТКИ.....	58

ВСТУП

Актуальність теми. Ювелірне мистецтво, зокрема така його галузь як емальєрство є невід'ємною частиною історичного розвитку декоративно-прикладного мистецтва в Україні. З часу поширення цього виду ювелірної творчості на наших землях, а це середина I тис. до н. е., і до сучасності відбувалися циклічні періоди популярності та зменшення уваги до емалєвих творів. Споконвіку емаль була однією з найбільш вживаних засобів декору ювелірних виробів, спочатку – мініатюрних, а з часом і більш монументальних зразків інтер'єрного призначення.

У ХХ ст. розпочався черговий етап розквіту емальєрства, який продовжується дотепер. Роботі майстрів-ювелірів, що працюють у цій техніці сприяє відсутність кордонів у мистецтві, можливість відвідувати та проводити міжнародні симпозиуми та виставки, експериментувати, поєднувати різні види мистецтва та залучати митців з інших галузей. Це, безумовно, сприяє здобуттю досвіду, освоєнню нових технік, розробці нових виражальних засобів та в цілому наданню нових рис мові ювелірного мистецтва, відповідно до вимог часу. До ювелірних технік звертаються художники різних галузей, синтез декоративних якостей дорогоцінних металів, каміння, емалєй зі скульптурою, живописом, графікою відкриває нові зображувальні можливості у творах мистецтва. Станіслав Вольський, Олександр Бородай, Віталій Хоменко, Леонід Косигін, Василь Тимко, Ірина Пастернак, Олександра Барбалат та інші – ці художники-майстри своєю працею утвердили українське мистецтво емальєрства у загальноєвропейському ключі, тим самим здобуваючи нашим ювелірним напрацюванням гідне місце у світовому ювелірстві. Теоретичні наукові дослідження у цій сфері є не настільки поширеними, відомо відносно небагато праць сучасних мистецтвознавців присвячених вивченню феномену українського ювелірного мистецтва, серед них: Юлія Довгань-Бородай, Зоя Чегусова, Ростислав Шмагало, Лілія Пасічник, Сергій Луць, Олександра Барбалат, Марта Кравченко. Відповідно до цього є актуальним, на основі

існуючих теоретичних праць та практичного експерименту, продовження дослідницьких пошуків в цій маловивченій галузі.

Мета роботи. Дослідження декоративно-прикладного мистецтва України для визначення ролі художніх емалей як засобу декору інтер'єрних об'єктів.

Як наслідок мети постають такі **завдання**:

- визначити особливості розвитку ювелірного мистецтва України в галузі ювелірних емалей;
- дослідити вплив сучасних методів та технологій на створення ювелірних емалей;
- встановити значення ювелірної техніки емалі у створенні об'ємно-пластичних композицій.

Об'єктом дослідження являються особливості художніх емалей як однієї з популярних технологій декоративно-прикладного мистецтва.

Предметом дослідження є художня емаль як засіб декору в об'ємно-пластичних композиціях.

Методи дослідження. У роботі були використані такі загальнонаукові та спеціальні методи наукових досліджень як: аналітичний, тобто аналіз літературних джерел, метод індукції, теоретико-узагальнюючий метод, фактологічний, представлений вивченням візуального матеріалу, метод роботи з першоджерелами.

Практичне значення роботи. Результати дослідження можуть бути використані для:

- вивчення технологічних особливостей створення емалевих композицій та їх синтезу з іншими матеріалами та техніками;
- висвітлення сучасного спрямування мистецтва художньої емалі, на основі дослідження передумов та наявних факторів розвитку культури.

Структура та обсяг роботи включає такі частини як вступ, два розділи, які містять 7 підрозділів, висновки, список використаних джерел з 40 найменувань та 30 додатків. Загальний обсяг дипломної роботи – 56 сторінок. Основний текст викладено на 48 сторінках.

ВИСНОВКИ

В процесі проведеної роботи, що полягала у дослідженні художньої емалі як засобу декору в об'ємно-пластичних композиціях, відповідно до підрозділів матеріалу, було зроблено ряд висновків.

У першому розділі простежено особливості розвитку ювелірного мистецтва, а саме емальєрства, на теренах України від зародження – у середині I тис. до н. е. – і до сьогодні. Серед вивчених етапів особлива увага приділена таким етапам розвитку як: скіфо-еллінський період, давньоруський період, період розквіту перегородчастих емалей під впливом Візантії у IX – XIII століттях, періоди Відродження, бароко, модерну та період новітньої історії розвитку суспільства та відповідно культури – XX – поч. XXI ст; адже ці етапи були ключовими у формуванні сучасного емальєрства України, а також такої його галузі як об'ємна пластика з використанням декору у техніці гарячої емалі.

Підрозділ 1.1 присвячено вивченню зародження та подальшого розвитку емальєрства на теренах України. Для повного і цілісного вивчення процесів розвитку ювелірного мистецтва досліджені впливи культур сусідніх народів, а також народів, які кочували на теренах України в давні часи або підтримували торгові та культурні зв'язки у пізніші періоди. Помітний вплив на формування декоративно-прикладного мистецтва України справили племена балтів, кельтські племена, майстри римських колоній, згодом Візантія.

Також ми розглянули період розвитку емальєрства з часів занепаду XIII – XIV віків до проникнення в Україну модернових тенденцій у кінці XIX століття. Встановлено, що українське ювелірство продовжувало розвиватися у різних умовах, переживаючи поперемінно спади та відновлення роботи. Праця українських майстрів-художників не була обособленою – вони активно взаємодіяли з сусідніми країнами і здобули міжнародне визнання. Ділячись своїми здобутками, майстри також переймали технологічні та естетичні елементи з Франції, Італії, Німеччини, Московського князівства.

Період XX – XXI століття позначений значними контрастами – від тотальної цензури та заборон більшовизму, до повної свободи творчості, яку митці отримали у кінці XX і активно працюють у цьому руслі мистецтва без кордонів досьгодні. Наразі, в останні десятиліття, митці України не обмежені культурно-просторовими рамками, мистецтво емалі може порушувати і порушує будь-які кордони – чи то територіальні, мандруючи світом з численними виставками та з'їздами художників, чи то метафізичні, намагаючись чимповніше охопити і відобразити мінливе життя та якомога глибше вразити глядача. З цією метою митці не зупиняються у своїх творчих пошуках і в процесі експериментів винаходять нові і нові зображальні символи та засоби. У цьому їм допомагають сучасні технологічні здобутки, забезпечуючи новітнім устаткуванням та доступними матеріалами.

Загальна характеристика технологій художніх емалей, які ми розглянули у другому розділі, полягає у поданні коротких відомостей про техніку гарячої емалі, а також про різні впроваджені види сучасних емалей. Крім того, наведена класифікація емалей за різними критеріями та їх взаємодія з металами.

Швидкий розвиток мистецтва художніх емалей був би не можливими без сучасних впроваджень у матеріально-технічне забезпечення галузі. Розвиток широкого промислового виробництва розпочався з середини минулого століття і за пройдений період цей процес не зупинявся, дослідження у галузі розробки нового технічного забезпечення продовжуються. У підрозділі розглядаються різні види сучасних допоміжних матеріалів та інструментів необхідних художнику в процесі створення арт-об'єкту у техніці гарячої емалі.

Підрозділ присвячений вивченню технологічних аспектів виконання виробу у техніці художньої емалі включає в себе інформацію про етапи виконання роботи, стадії виплавлення, особливості нанесення емалей, підготовку мателів до емалювання та інші важливі особливості роботи, які необхідно знати, щоб уникнути пошкодження та браку виробу

Попередні дослідження історичних та технологічних особливостей розвитку емальєрного мистецтва дали змогу зробити висновки про сучасні тенденції

розвитку ювелірної об'ємної пластики інтер'єрного призначення з використанням емалевого декору. Швидкий розвиток мистецтва в цілому примушує також швидко розвиватися і формуватися такий вид декоративно-прикладного мистецтва, як об'ємна пластика інтер'єрного призначення. В ній повною мірою втілюється творчий потенціал українського мистецтва. Дедалі більше значення у оформленні інтер'єру набуває арт-об'єкт – неординарний витвір художнього мистецтва, створений як засіб привернення уваги. Створення арт-об'єкту дає художнику надзвичайно широке поле для творчості, вибору виражальних засобів, комбінування та модифікації матеріалів. Наразі все частіше митці у створенні арт-об'єктів звертаються до техніки емалей – гарячих чи холодних – з метою створення неповторного образу свого твору.

Використання гарячих емалей як засобу декору в інтер'єрній пластиці актуальне будь-яку епоху, адже вони можуть адаптуватися до естетичних норм будь-якої епохи, набуваючи нових рис для відображення нових тенденцій та особливостей життя суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонович Є. А., Захарчук-Чугай Р. В., Станкевич М. Є. Декоративно-прикладне мистецтво. Львів: Світ, 1993. 272 с.
2. Бородай Ю. Українська емаль: альбом-каталог / Передне слово З.А. Чегусової, О. В. Кащенко; О. М. Сом-Сердюкової. Київ: Укр. письменник, 2013. 264 с.
3. Бреполь Э. Художественное эмалирование / Пер. с нем. И. В. Кузнецовой; ред. Л. З. Засухина. Ленинград: Машиностроение, Ленингр. отд-ние, 1986. 127 с.
4. Бреполь Э. Теория и практика ювелирного дела: пер. с нем./под ред. канд. техн. наук Л. А. Гугова и Г. Т. Оболдуева. 4-е изд., стереотипн. / Л.: Машиностроение, Ленингр. отд-ние, 1982. – 384 с.
5. Волощак В. Ювелірне та емалеве мистецтво : [кат. робіт] / Львів : Растр-7, 2014. 127 с.
6. Герасимова А.А., Гаврицков С.А., Каган-Розенцвейг Б.Л. Використання арт-об'єктів у техніці художнього емалювання при декоруванні інтер'єру / Культура та мистецтво. 2019. № 5. С. 8 – 19.
7. Городецький В. І. «Художня обробка металу», для студентів спеціальності «Декоративно-прикладне мистецтво» (спеціалізація) : конспект курсу лекцій до практичних робіт. Івано-Франківськ, 2013.
8. Довгань Ю. Нові аспекти художньо-декоративного оздоблення інтер'єрів і екстер'єрів. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування: наук.-техн. збірник*, відпов. ред. М. М. Дьомін. Київ: КНУБА, 2005. № 14. С. 159–163.
9. Кнут Брюс Дж. Справочник по драгоценным камням, металлам, рсчетным формулам и терминологии для ювелиров, пер. с англ. Омск: Издательский дом «Дедал-Пресс», 2008. 142 с.
10. Колтукова Г. В. Традиції української орнаментики в сучасних ювелірних прикрасах. *Вісник ХДАДМ*. 2013. N. 6.
11. Кубійович В. Енциклопедія українознавства : Словникова частина / Наукове товариство імені Шевченка ; гол. ред. проф., д-р Володимир Кубійович. Париж - Нью-Йорк: Молоде життя, 1955 – 1995.

12. Кухтій О. Ювелірний бренд Алли Сокол в культурі сучасної України. *Традиційна культура в умовах глобалізації: нові виклики та світові тренди*: матер. науково-практ. конф. з міжнародн. участю. Харків, 2020. 350 с.

13. Луговой, В.П. Технология ювелирного производства : учеб. Пособие. Минск : Новое знание ; М. : ИНФРА-М, 2012. 526 с.

14. Луць С. Творчість митців КЮД «Лобортас» у контексті українського ювелірного мистецтва кінця ХХ – початку ХХІ століття : дис. на здобуття наук. ступеня канд. Мистецтвознавства : спец. 17.00.06 – декоративне і прикладне мистецтво / Луць Сергій Васильович; Львівська національна академія мистецтв. Львів, 2017. 325 с.

15. Луць С. Ювелірне мистецтво України на зламі ХХ – ХХІ ст.: генезис поступу. *Деміург: ідеї, технології, перспективи дизайну*. 2019. Том 2. № 1. 19 с.

16. Наука и образование в области технической эстетики, дизайна и технологии художественной обработки материалов: матер. X междунар. науч.-практ. конф. вузов России. СПбГУПТД. - ФГБОУВО «СПбГУПТД», 2018. 329 с.

17. Орлов Р. С. Сахнівська діадема // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій та ін. ; Інститут історії України НАН України. Київ : Наукова думка, 2012. Т. 9. ISBN 978-966-00-1290-5.

18. Пасічник Л. Ювелірне мистецтво України ХХ – початку ХХІ століття (історія, стилістика, персоналії) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства : спец. 26.00.01 «Теорія та історія культури» / Пасічник Лілія Володимирівна ; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. Київ, 2015. 223 с.

19. Перфильева Ирина “Современная художественная эмаль: стилистические и инновационные тенденции развития”. *Вестник Санкт-Петербургского университета. Искусствоведение*, № 4. 2020. С. 586–608.

20. Петренко М. З. Українське золотарство ХVІ – ХVІІІ ст. : Київ, «Наукова думка», 1970.

21. Роготченко О. Ювелірне мистецтво України ХХ сторіччя: особливості розвитку. *Сучасне мистецтво*. 2013. № 9. С. 117–126.

22. Сес Н.А., Щирова О.М. арт-об'єкт як специфічна художня форма. *Успіхи сучасного природознавства*. 2012. № 5. С. 23-24.

23. Чегусова З. Декоративне мистецтво України кінця ХХ століття. 200 імен : альбом-каталог. Київ : ЗАТ «Атлант Юем СІ», 2002. 511 с.

24. Шмагало Р. Енциклопедія художнього металу. Том I. Світовий та український художній метал. Том II. Художній метал України ХХ – поч. ХХІ ст. / Автор проекту Р. Т. Шмагало. Львів: Априорі, 2015.

25. Шмагало Р. Історія декоративно-ужиткового мистецтва (Вип. ІХ «Золотарство»): Методичні рекомендації до вивчення курсу / Укладач: Р.Т. Шмагало. Львів, ЛНАМ, 1994. 31с.

26. Devenney Wing Mun The art of soldering for jewelry makers: techniques and projects / Published by Barron's Educational Series, Inc., 2013. 162 p.

27. Gollberg Joanna The ultimate jeweler's guide: The illustrated reference of techniques, tools and materials / published by Lark Books, A Division of Sterling Publishing Co., Inc, New York, 2010. 143 p.

28. McCreight Tim Jewelry: fundamentals of metalsmithing / published by Hand Books Press, Rockport Massachusetts, 1997. 141 p.

29. Warg Pauline Jeweler's enameling workshop / Published by Interweave, an imprint of F+W, A Content + eCommerce Company, 10151 Carver Road, Suite 200, Blue Ash, Ohio, 2016. 145 p.

30. Олександр Михальянц. Ювелірне мистецтво, художня емаль: веб-сайт. URL: https://www.mundm.kiev.ua/EXHIBIT/O_MIKHAL.SHTML (дата звернення: 10.05.2022).

31. Вона відродила емаль: веб-сайт. URL: <https://zbruc.eu/node/56208> (дата звернення: 10.05.2022).

32. Галина Хоменко: веб-сайт. URL: <http://artmetal.org.ua/%D1%85%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE-%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B0/> (дата звернення: 20.05.2022).

33. Художні ремесла стародавнього Галича: веб-сайт. URL: <http://www.ukrartstory.com.ua/tekst-statti-20/xudozhni-remesla-starodanogo-galicha.html> (дата звернення: 22.05.2022).

34. Станіслав Вольський: веб-сайт. URL: <https://artlibraryblog.wordpress.com/2021/01/14/%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9-%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2/> (дата звернення: 20.05.2022).

35. «Замки далекого дитинства»: виставка ювелірних виробів та художніх емалей Станіслава Вольського: веб-сайт. URL: <https://www.mundm.kiev.ua/EXHIBIT/VOLSKIY.SHTML> (дата звернення: 22.05.2022).

36. Емальєрне мистецтво України: веб-сайт. URL: <https://rukotvory.com.ua/info/emaljerne-mystetstvo-v-ukrajini/> (дата звернення: 20.05.2022).

37. Арт-об'єкт в горячих емалях: веб-сайт. URL: https://revolution.allbest.ru/culture/01135511_0.html#text (дата звернення: 20.05.2022).

38. Історія ювелірної справи в Україні: веб-сайт. URL: https://uk.m.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F_%D1%8E%D0%B2%D0%B5%D0%BB%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%BE%D1%97_%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B8_%D0%B2%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96 (дата звернення: 23.05.2022).

39. Дніпровські емальєри: веб-сайт. URL: <https://dnepr-trend.in.ua/uk/fullarticle-2385-dniproviski-emaleri> (дата звернення: 23.05.2022).

40. Художній метал Візантії та Середньовічної Європи: веб-сайт. URL: http://arshistorian.blogspot.com/2020/03/1_23.html?m=1 (дата звернення: 25.05.2022).

41. Емалювання (фініфть): веб-сайт. URL: <http://obrobka.pp.ua/12-emaljuvannya-fnft.html> (дата звернення: 23.05.2022).

42. Найвідоміші скіфські кургани України: веб-сайт. URL: <https://spadok.org.ua/skify/skifski-kurgany-piramidy-stepu> (дата звернення: 25.05.2022).